

ὑπηρεσίας κτησίδων καὶ ἐκμετάλλευσιν σιδηροδρόμων καὶ ἐν μέρει τραπεζῶν καὶ ἢ ἐν γένει ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου ἐπέμβασιν τῆς δημοσίας ἐξουσίας. Ἡ ἐπέμβασις ὅμως αὐτῆ τοῦ Κράτους δὲν γίνεται μὲ τὸ παλαιὸν πρόγραμμα τῆς αὐταρκειᾶς τῆς χώρας ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν δημοσίων πόρων ἀλλὰ μὲ τὸν κοινωνικὸν σκοπὸν καλλιτέρας διανομῆς, ἢ ὅποια νὰ ἐπιφέρει καὶ μεγαλειτέραν κατανάλωσιν ἐν γένει τῶν προϊόντων καθὼς καὶ εὐρυτέρας συμμετοχῆς, ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν, τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ κατὰ τὴν νέαν αὐτὴν φάσιν ἡ πολιτικὴ οἰκονομία δὲν ἀπομακρύνεται τῶν μεγάλων θεμελιῶν τῆς, τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, οὔτε τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ὡς συστήματος ἀτομισμοῦ. Ἄλλ' ἐπῆλθεν μετρίασμός εἰς τὴν ἀπόλυτον παραδοχὴν τῶν ἀρχῶν τούτων. Οἱ οἰκονομολόγοι ἰσχυρίζονται ὅτι τοῦτο εἶνε συνεπὲς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν διότι δέχονται ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ομάδος ἐπιβάλλονται περιορισμοὶ τινες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, καὶ ὅτι τὸ Κράτος οὕτως ἐπεμβαίνει, κατὰ περιορισμένον μέτρον καὶ ἐκ λόγων γενικοῦ συμφέροντος, δὲν ἐξασθενίζει ἀπὸ τὸν ἀτομικὸν ἀγῶνα τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοβοηθείας, οὔτε ὀρθοῖται πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν διανομὴν τοῦ πλούτου. Ὁ μικτὸς ὅμως χαρακτὴρ ποὺ προσλαμβάνει ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη διὰ μεταρρυθμίσεων ποὺ ἀνήκουν εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν ἀντιπάλων σχολῶν ἔφερε ζωηρότερον ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῶν μεγάλων προβλημάτων καὶ τῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως.

*
**

Οἱ σοσιαλισταὶ εἶνε οἱ πολέμοι τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος. Ἐπικρίνουν μὲ ἀληθῆ δύναμιν πολεμικῆς τὸ κρατοῦν οἰκονομικὸν σύστημα διὰ τὰς ἀνωμαλίας, τὰ ἀδικήματα, τὴν τυραννίαν ποὺ καθιερώνει, καὶ ἐπικαλοῦνται ἐν ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης, τῆς ὑπερέρας ἠθικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης τὴν κοινωνικὴν μεταρρυθμίσειν. Εἰς τὴν ἐπικρίσειν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος εἶνε ὅλοι οἱ σοσιαλισταὶ σύμφωνοι καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐξαίρουν τὰ δεινὰ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, τῆς κεφαλαιοκρατίας, τοῦ δικαίου τῆς ἰδιοκτησίας, τῶν θεμελιῶν αὐτῶν τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος. Ὁ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου ἀνταγωνισμὸς τῶν ὀρθοδόξων οἰκονομολόγων εἶχεν ἀποτελεσματὴν τὴν σύγκρουσιν τοῦ κεφαλαίου μὲ τὴν ἐργασίαν, τὴν ἐχθρότητα μεταξὺ κεφαλαιούχου καὶ ἐργάτου καὶ τὴν διάσπασιν τῶν δύο τούτων μεγάλων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐδημιουργήθησαν πλεονεκτικαὶ συνθήκαι διὰ τὸ κεφάλαιον καὶ δυσμενεῖς διὰ τὴν ἐργασίαν. Πιεζόμενος ὁ ἐργάτης ἀπὸ τὴν ἄμεσον ἀνάγκην ὑπέκλυεν εἰς τὸν κεφαλαιοῦχον. Ὁ ἓνας κα-

τελήφθη ἀπὸ τὴν ἀκόρεστον δίψαν τοῦ κέρδους, ὁ ἄλλος ἠμύνθη διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ὑπάρξεως. Κατὰ τὴν πάλιν αὐτὴν ἐπηκολούθησεν ὄλονεν μεγαλειτέρα συγκέντρωσις τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ καὶ μεγαλειτέρα ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας. Ἐγκατεστάθη πανίσχυρος ἡ κεφαλαιοκρατικὴ μορφή τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτὴν πάλιν ὁ ἰσχυρὸς καταστρέφει τὸν ἀσθενῆ. Καὶ ἐρωτοῦν οἱ σοσιαλισταί: Διὰ νὰ παρουσιάσουν τὴν εἰκόνα αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι συνησπίσθησαν εἰς κοινωνίαν; Καὶ ἐν ὀνόματι ποίας ἐλευθερίας ὁμιλοῦν οἱ φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι ὅταν τὰ ὀκτὼ δέκατα τῆς ἀνθρωπότητος μοχθοῦν ἀπὸ τῆς αὐγῆς μέχρι βαθείας νυκτὸς διὰ νὰ κερδίσουν μόλις τὸν ἐπιούσιον ἄρτον χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπαύριον οὔτε νὰ προνοοῦν διὰ τὸ μέλλον. — Τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος, εἶνε, λέγουσιν οἱ σοσιαλισταί, μεταβλητὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ ὡς πρὸς τὰ ὄριά του καθὼς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία. Χωρὶς νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν συγκεκριμένην κοινοκρατίαν τῶν ἀρχαίων κοινωνιῶν ἀνευρίσκομεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἰδιοκτησίαν διεπομένην ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν δίκαιον μέχρις ὅτου ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία τὴν καθιέρωσεν ὡς ἀτομικὴν. Οὔτε δύναται ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία νὰ εἶνε ἐπακόλουθον τῆς ἐλευθερίας παρὰ ἐφ' ὅσον εἶνε πράγματι καρπὸς αὐτῆς, ἐνῶ ἀπεναντίας εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον γέννημα τῆς ἀδικίας εἴτε ἀμέσως μὲ τὴν βίαιαν κατάκτησιν, εἴτε ἐμμέσως μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ κεφαλαίου. Ἀντιθέτως σήμερον ἡ ἐργασία, ἐκδήλωσις τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας καὶ ἐλευθερίας, εἶνε ἀνίσχυρος νὰ δημιουργήσῃ ἰδιοκτησίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπάρακτον διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Καὶ πῶς νὰ ἐξηγηθῇ αὐτὴ ἡ φθοροποιὸς ἀντίφασις ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἀθλιότης τοῦ παραγωγοῦ ἐπιτείνεται κατ' ἀναλογίαν τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ γενικοῦ πλούτου; Τὸ φιλελεύθερον τοῦτο σύστημα τῶν οἰκονομολόγων ἐξαγοράζει τὸν πλοῦτον διὰ τοῦ μέσου τῆς ἐνδείας, δὲν δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν εἰμὴ δαπάναις τοῦ παραγωγοῦ, δὲν ἔχει καλλίτερον τρόπον τῆς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου παρὰ τὴν μεγαλειτέραν ὄλονεν περιστολὴν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀποταμιευθεῖσα ἐργασία, — τὸ κεφάλαιον, — συντρίβει τὴν ζωσαν ἐργασίαν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Αὐτὰ τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνταγωνίζονται τὸν ἐργάτην καὶ ἡ ἐργασία τῆς χθὲς τὸν ἀπογυμνώνει ἀπὸ τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τῆς σήμερον. Ἐφ' ὅσον παράγει περισσότερον, ἐπὶ τόσοῦτον συσσωρεύει κεφάλαια τῶν ἐκμεταλλευτῶν του, διευκολύνει ἐκ τούτου τὴν κατανομὴν τῶν ἔργων καὶ αὐξάνει τὸ βῆρος τῆς ἀλύσεως ὑπὸ τὴν ὅποιαν μοχθεῖ. Αἱ τελειοποιήσεις τῆς παραγωγῆς στρέφονται ἐναντίον του καὶ αἱ μηχαναὶ ἀπέβησαν, κατὰ τὸν Μάρξ, τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς

εργατικής τάξεως. Ἡ ὑπερπαραγωγή ἐπιφέρει τὴν κρίσιν τῆς ὁποίας συνέπεια ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἡμερομισθίου καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ἐργασίας.

Οἱ σοσιαλισταὶ δὲν περιορίζονται ἐπικρίνοντας τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἐλέγχουν τὰ τρωτὰ τῶν μεγάλων κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ εὐρίσκουν μοιραίαν καὶ ἀναπότρεπτον τὴν κρίσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ προκύβῃ νέα κοινωνία με θεμέλια τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα καὶ τὴν οἰκονομικὴν δικαιοσύνην. Ἐκηρύχθησαν ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους ἔχθροι τῆς θρησκείας, τῆς οἰκογενείας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ Κράτους, ἀλλ' οἱ σοσιαλισταὶ ἠμύνθησαν καὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν εἶνε ἔχθροι τῶν θεσμῶν αὐτῶν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ ὑψηλὴν σημασίαν τῆς λέξεως, διότι τοῦτο θὰ ἦτο παραλογισμὸς, ἀλλὰ πολέμιος ἔν μέρει τῆς σημερινῆς θρησκευτικῆς ἀντιλήψεως, τῆς συγχρόνου ἀντιλήψεως τῆς οἰκογενείας, τοῦ κρατοῦντος συστήματος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ ἰσχύοντος πολιτειακοῦ οργανισμοῦ. Πλούσιοι εἰς ἐπιχειρήματα διὰ νὰ ἀποδείξουν τὰ τρωτὰ τοῦ περικλείει ὁ σύγχρονος κοινωνικὸς οργανισμὸς, ἀποβαίνουν ἰσχυρότεροι πολέμου τὸ κρατοῦν σύστημα ἢ σχεδιάζοντες τὴν νέαν κοινωνίαν. Ἀποτελοῦν διὰ τοῦτο μᾶλλον θεωρίαν κριτικὴν ἢ σχολὴν θετικιστικὴν.

Ἀφοῦ ἐπέκριναν ἀπὸ κοινοῦ με δύνανιν καὶ ὄρμην τὸ κρατοῦν σύστημα εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ κλονίσουν ἔν μέρει τὰς ἠθικὰς βάσεις του καὶ ἐπιδράσουν εἰς τὴν συντελουμένην κοινωνικὴν μεταρρυθμίσειν, προσέβησαν εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ σχεδίου κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπάνω εἰς τὰ ἔρειπια τοῦ καθεστώτος θὰ ἀνεγερθῇ ἡ νέα κοινωνία. Εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ σχεδίου τούτου διεφώνησαν καὶ διεκρίθησαν εἰς διάφορα συστήματα, τὰ ὁποῖα ἀναλόγως τῶν ἰδρυτῶν χαρακτηρίζονται ὡς ῥιζοσπαστικώτερα ἢ χιμαιρικώτερα καὶ εἰς συντηρητικώτερα ἢ ἐπιστημονικώτερα. Ἡ κοινὴ προσπάθεια ὅλων εἶνε νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα καὶ τὴν οἰκονομικὴν δικαιοσύνην. Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τοῦτο εἶνε ἡ καταπολέμησις τῶν τριῶν μεγάλων πηγῶν τῆς σημερινῆς κοινωνίας: τοῦ πολέμου, τοῦ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς ἀμαθείας. Τοῦ πολέμου ὁ ὁποῖος ὑποβοηθεῖ ὅλας τὰς δουλείας, παρατείνει τὴν μοναρχικὴν δεσποτείαν, συντρίβει καὶ ἐξαγριώνει τοὺς λαοὺς, καὶ καταπιέζει τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας ὑπὸ τὸ βάρος ὑπερόγκων στρατιωτικῶν δαπανῶν τοῦ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ αἰτίου τῶν μονοπωλίων, τῆς ἐμμεταλλεύσεως τοῦ ἀτόμου, τῶν δεινῶν τῆς ἐνδείας τῆς ἀμαθείας, ἢ ὁποῖα καταπνίγουσα τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις, ἀποτελεῖ τὸ μεγαλειότερον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν θελήσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀτόμων. Καὶ ζητοῦν οἱ σοσιαλισταὶ ἀντὶ τοῦ πολέμου τὴν διεθνήν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν λαῶν, καὶ ἀντὶ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ τὴν ὀργάνωσιν, με βάζει τὴν ἀλληλεγγύην τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου, τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπάξεως δι' ὅλους κατὰ τὸ μέτρον τῶν κοινῶν πόρων, καὶ τοῦ δικαιώ-

ματος τῆς ἐργασίας, ἀναλόγως ἀμειβομένης καὶ κανονιζομένης νομοθετικῶς καὶ κοινωνικῶς κατὰ τὰ ἀπαιτήσεις τῆς ὑγιεινῆς καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας. Τέλος ἀντὶ τῆς ἀμαθείας τὴν μετάδοσιν τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας. Τοιοῦτον προορισμὸν πρέπει νὰ ἐκπληρῇ ἡ νέα κοινωνία. Εἰς αὐτὰ εἶνε σύμφωνοι οἱ σοσιαλισταί. Δέχονται ἀκόμη ὅτι ὑπάρχουν φυσικοὶ νόμοι διέποντες τὴν κοινωνίαν. Ἄλλ' ἐνῶ διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης οἱ νόμοι αὐτοὶ εἶνε σταθεροὶ καὶ ἀμετάβλητοι, διὰ τοὺς σοσιαλιστὰς οἱ νόμοι οὗτοι συμφώνως καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, μεταβάλλονται βαθμιαίως διότι δὲν δέχονται τὴν κοινωνίαν πλανήτην κύπτουσα εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἐλξεως ἀλλὰ τὴν ἀναρριστοῦν ὑπὸ τὰς συνθήκας φυτοῦ ἢ ζώου ἀενάως μεταβαλλομένου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου.

Τέλος τὰ σοσιαλιστικὰ συστήματα ἀπὸ κοινοῦ, πλὴν τῶν ἀναρχικῶν, δέχονται τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης. Καὶ ὑπὸ τὴν συνησπισμένην αὐτὴν προσπάθειαν τῶν σοσιαλιστῶν τὸ Κράτος ἐπεξέτεινε τὴν δικαιοδοσίαν του, ἐπενέβη καὶ ἐρρῦθμισε κοινωνικὰς σχέσεις. Καὶ εἶνε τοῦτο, κατὰ τοὺς σοσιαλιστὰς, ἡ πρώτη θετικὴ νίκη των.

Πέραν τοῦ σημείου τούτου ἀρχίζουσι διχογνωμία τῶν σοσιαλιστῶν, διαμορφοῦνται τὰ συστήματά των. Τὰς νέας σχολὰς των διαδέχονται αἱ παλαιαὶ καὶ τὰς παλαιὰς μεθόδους τῆς προπαγάνδας αἱ νέα μέθοδοι τῆς ἐνεργείας. Ἡ πάλιν μεταξὺ τῶν σχολῶν ὠφέλησε τὸν ἀγῶνά των καὶ ἐπέδρασεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν κοινῆς πεποιθήσεως περὶ τῆς ἀγάτης κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων.

Τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα διηρέθησαν κατὰ συστήματα οἱ σοσιαλισταὶ εἶνε κυρίως ἡ ῥυθμίσις τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου καὶ τὸ πρόγραμμα διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν νέων ἰδεῶν. Κατὰ ταῦτα διακρίνομεν δύο μεγάλας κατηγορίας σοσιαλιστῶν, τοὺς οὐτοπιστὰς καὶ τοὺς καλουμένους ὁπαδοὺς τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Οἱ πρῶτοι διετύπωσαν συστήματα κοινωνικά, εὐμήχανα μὲν, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐθαίρετον ἐπίνοιάν των, ἔργα φαντασίας ἢ θετικῆς ἐρεῦνης, ἀναμένοντες τὴν ἐπιβολὴν των διὰ κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως ἢ διὰ γενικῆς ἀπεργίας. Οἱ δεῦτεροι ἀπέχοντες τοῦ καθορισμοῦ συστήματος ἐπιζητοῦν τὴν κοινωνικὴν μεταρρυθμίσειν διὰ τῆς παραδοχῆς νέων θεσμῶν τῶν ὁποίων, σκοπὸς θὰ εἶνε ἡ θεραπεία τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἢ προστασία τοῦ ἐργάτου, ἢ ἄρσις πάσης ἀδικίας καταγγελθείσης ἀπὸ αὐτοῦ. Πιστεύουν ὅτι βαθμιαίως χωρὶς βιαία μέσα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς βαίνει ἡ κοινωνία. Οἱ πρῶτοι εἶνε οἱ παλαιοὶ σοσιαλισταὶ οἱ σαιμωνισταὶ, φουριερισταὶ κ.λ. οἱ δεῦτεροι εἶνε οἱ κολλεκτιβισταί. Ὅλα

τὰ σοσιαλιστικά συστήματα ἐπιζητοῦν ἓν ὄλω ἢ ἓν μέρος τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἡμερομισθίας ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ κατὰ τοῦτο διακρίνονται, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ οἱ μὲν κοινοκράται (commounistes) καὶ ἀναρχικοὶ ἐπιζητοῦν τὴν γενικὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας, οἱ κολλεκτιβισταὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας διὰ τὰ ἀγαθὰ μόνον ποῦ ἐξυπηρετοῦν τὴν παραγωγὴν, τέλος οἱ καλούμενοι ἐθνικοὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῆς ἀκινήτου περιουσίας.

Εἰς τὰ συστήματά των οἱ σοσιαλισταί, στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ φαινομένου ὅτι ἡ παραγωγή, συνεπεία τῆς ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας καὶ τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἐκφεύγει ὅλον ἐκ τῶν περιορισμένων ὅρων τῆς ἀτομικῆς δράσεως καὶ περιέρχεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ομάδος, ἐπιζητοῦν νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅπως, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, περιέλθουν, κατὰ μὲν τὸ σύστημα τῶν κολλεκτιβιστῶν, καὶ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς εἰς τὴν ομάδα κατὰ δὲ τοὺς κοινοκράτας, ὅπως καὶ ἡ ἰδιοκτησία ἀπὸ δικαιώματος τοῦ ἀτόμου ἀποβῇ κτήμα τῆς ομάδος. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ θὰ γίνῃ ἢ νομίμως μετὰ τὴν θέλησιν τῆς πλειονοψηφίας ἢ ἐπαναστατικῶς μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν καταπιεζομένων τάξεων. Ἡ ὀργανωμένη ὁμὰς (Κράτος, Κοινότης, συνδικατον κ.τ.λ.) θὰ διανείμῃ τὸ προϊόν τῆς παραγωγῆς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κοινῶν δαπανῶν. Ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας θὰ διανέμεται εἴτε ἐξ ἴσου εἴτε κατὰ τὰς ἀνάγκας ἢ τὴν ἀξίαν ἢ τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας ἐκάστου διὰ τίτλων συμμετοχῆς εἰς τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς.

Ἐκαστον σύστημα δίδει λεπτομερέστερον τὸν μηχανισμόν τῆς οικονομικῆς κινήσεως τῆς νέας κοινωνίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων αὐτῶν ἀρχῶν μετὰ τὰς ὁποίας θὰ ἐκλείψῃ, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῶν σοσιαλιστῶν, ἡ ἀδικία τῶν ἀδυνάτων, ἡ ἐκμετάλλευσίς τῶν ἀμαθῶν, ἡ τυραννία τῶν πενομένων.

Περίξ τῶν μεγάλων τούτων ὑποσχέσεων τῶν σοσιαλιστῶν περὶ κοινωνικῆς ἰσότητος καὶ οικονομικῆς δικαιοσύνης συγκεντροῦνται ὅλον ἐν πολυαριθμοτέρα ἢ στρατιὰ τῶν ἐργατῶν. Οἱ ἡμερομισθιοὶ ἐργάται τῆς βιομηχανίας, λέγουσιν οἱ σοσιαλισταί, εἶνε πρόσκοποι τοῦ σοσιαλισμοῦ. Δὲν εἶνε ὀλόκληρος ἢ στρατιὰ τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ παλαίοντες, οἱ πάσχοντες, οἱ ἐλπίζοντες;

Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πολεμικῆς αὐτῆς μετὰ τοῦ ἀτομισμού καὶ τῶν σοσιαλιστικῶν συστημάτων μεταβάλλεται ἢ κοινωνία, διαπλίσσεται τὸ Κράτος, μεταρρυθμίζεται τὸ δίκαιον.

ΤΑ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΚΟΜΜΑΤΑ

ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ ΕΚΛΟΓΗ

ΥΠΟ ΑΛΕΞ. Κ. ΜΥΛΩΝΑ

Ἡ σημασία τῆς ἀναλογικῆς.— Ἐπιχείρημα ἐξασθενήσεως πλειοψηφῶν.— Ὁ συνυπολογισμὸς τῶν ψήφων ὅλων τῶν περιφερειῶν.— Τὰ παρ' ἡμῖν κόμματα. Οἱ φιλελεύθεροι.— Ἡ ἐπιβληθεῖσα παρέγκλισις.— Συντηρητικοὶ καὶ προοδευτικοὶ φιλελεύθεροι.— Τὰ ἄλλα κόμματα. Οἱ ἀντιβενιζελικοί.— Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Σκληροῦ.— Ἀντιβενιζελικὴ ἀντίδρασις καὶ Ἰουραγνία.— Ἡ ἀναλογικὴ, ὁ παλαιοκομματισμὸς καὶ κόμματα ἀρχῶν.— Κόμματα ἐξ οικονομικῶν συμφερόντων καὶ ἄλλα.— Δημοκρατικὸν κόμμα.— Ἀγροτικὸν κόμμα.— Αἱ ἀντιρρῆσεις κατὰ τοῦ ψηφοδελτίου.— Τὰ ἄτοπα τοῦ σφαιριδίου.— Συνταγματικὴ καὶ νομοθετικὴ πρόνοια.

Ἡ ἐκλογή τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ εἰς τὰ δημοκρατούμενα, ἀντιπροσωπευτικὰ πολιτεύματα, ὡς τὸ ἡμέτερον, τὴν βάσιν τοῦ ὅλου πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Συνεπῶς ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα θέματα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε ν' ἀπασχολήσουν μίαν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ νὰ τύχουν εὐρυτάτης καὶ ἐκτὸς αὐτῆς συζητήσεως, εἶνε ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς ταύτης.

Διὰ τῆς συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ 1911 ἐγένετο τὸ πρῶτον βῆμα. Ἀπηλείφθη δηλ. ἡ διάταξις, ἣτις καθιέρωνεν ἀποκλειστικῶς τὴν διὰ σφαιριδίων ἐκλογήν. Ἀλλὰ δὲν ὀρίσθη τότε συνταγματικῶς, οὐδὲ μετέπειτα νομοθετικῶς, ἄλλο ὀρθότερον σύστημα.

Εἰς τὰς ὑποβληθεῖσας ἤδη εἰς τὴν παροῦσαν Συνέλευσιν προτάσεις τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων περιλαμβάνεται καὶ ἡ συνταγματικὴ πλέον, συμφώνως πρὸς τὰ νεώτερα συντάγματα, καθιέρωσις τῆς ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπείας, ἣτις βαθμηδὸν ὀρίμασε καθ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ υἰοθετήθη ἀπὸ τὰ πλεῖστα προηγμένα κράτη. Δυστυχῶς ἢ μέχρι τοῦδε πορεία τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως δὲν παρέχει πλέον ἐλπίδας σοβαρᾶς ἐργασίας. Ἡ ὀλομέλεια ἄλλως τε τῆς πολυμελοῦς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἢ ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγείσα εἰσηγητικὴ ἐπιτροπὴ οὐ μόνον ἀπέκρουσαν τὴν ἀναλογικὴν,

ἀλλὰ, ὅπως ἀναχρονιστικῶς, προτείνουν τὴν ἀναγραφὴν καὶ πάλιν εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς περὶ σφαιριδίων διατάξεως. Ἐκ τῶν δύο καὶ μόνων μειοψηφιστῶν πληρεξουσίων ὁ ἕτερος, ὁπαδὸς τοῦ «μεταρρυθμιστικοῦ» κόμματος, τάσσεται κατ' ἀρχὴν ὑπὲρ τῆς ἀναλογικῆς, ἀλλὰ δὲν προτείνει τὴν συνταγματικὴν καθιέρωσίν της, ἀπλῶς ἀποκρούει τὴν ἐπαναφορὰν τῆς δεσμευτικῆς διατάξεως περὶ σφαιριδίων. Οὐχ ἦττον τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς δὲν πρέπει νὰ παύσῃ συζητούμενον, διὰ νὰ ὀριμώσουν καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἀποκρυσταλλωθοῦν αἱ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐμπνεύσουν, ἄς ἐλπίσωμεν, εἰς προσεχῆς μέλλον τὸν νομοθέτην.

Ἡ σημασία τῆς ἀναλογικῆς ἐκλογῆς. — Ἡ ἀναλογικὴ ἀντιπροσωπευτικὴ κατορθοῦται διὰ τῆς ἐκλογῆς βουλευτῶν κατ' ἀριθμὸν ἀναλογούντα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ψήφων, τὰς ὁποίας λαμβάνει εἰς ὀρισμένην ἐκλογικὴν περιφέρειαν ἕκαστον κόμμα. Ἐνῶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς κατὰ πλειοψηφίαν ἐκλογῆς, ὡς παρ' ἡμῖν, ἐκλέγονται μόνον, καὶ δὴ ἀτομικῶς, οἱ ἔστω καὶ κατὰ μίαν ψήφον ὑπερτεροῦντες τοὺς συνυποψηφίους τῶν.

Τὸ σύστημα τῆς πλειοψηφίας (système majoritaire) δὲν προϋποθέτει ἀπόλυτον μόνον πλειοψηφίαν, ἐπιτυχίαν δηλ. τοῦ ἡμίσεως πλέον μίᾳς τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ψήφων, ὡς κατὰ τινὰς νομοθεσίας, ἀλλὰ καὶ σχετικὴν, ὡς παρ' ἡμῖν. Ἡ σχετικὴ δὲ πλειοψηφία παρουσιάζει τὸ χειρότερον μειονέκτημα, ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν ψήφων δύο ἢ πλειόνων μειοψηφούντων σχετικῶς κομμάτων δύναται νὰ εἶνε μεγαλύτερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ψήφων τοῦ πλειοψηφούντος κόμματος. Ἐὰν λ. χ. ἀφ' ἑνὸς τὸ Α κόμμα ἔλαβε 30 χιλ. ψήφους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ Β 20 χιλ., τὸ Γ 10 χιλ. καὶ τὸ Δ 5 χιλ., ἡ λαϊκὴ πράγματι πλειοψηφία ἐκ 35 χιλ. ψήφων μένει χωρὶς κανένι ἀντιπρόσωπον, θεωρουμένη ὡς μειοψηφία ἀπέναντι τῆς ἐπιτυγχανούσης «πλειοψηφίας» τῶν 30 χιλ. ψήφων.

Κατὰ τὸ ἀναλογικὸν ἄρα σύστημα ἔχομεν συλλογικὴν ἀφ' ἑνὸς ἐκλογὴν κατὰ κόμματα — μὴ ἀποκλειομένων καὶ τῶν ἀτομικῶν ψήφων προτιμήσεως εἰς ἐνίσχυσιν κυρίως τῆς σειρᾶς τῶν ὑποψηφίων — καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀναλογικὴν ἐκπροσώπησιν καὶ τῶν μειοψηφούντων κομμάτων, κατὰ διαφόρους μεθόδους ὑπολογισμοῦ τῶν ψήφων, χωρὶς βεβαίως νὰ ἐπιτυγχάνεται δι' αὐτῶν τελεία ἢ ἀναλογία. Πάντοτε σχεδὸν ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς ἀναλογικῆς ἐκλογῆς ἢ ἐπιτυχία τῶν ἀρχηγῶν τοῦλάχιστον, ἂν μὴ καὶ ἄλλων κορυφαίων τῶν κομμάτων οὕτω δὲ καὶ ἡ ἰσορροπία τῶν κυριωτέρων συζητήσεων ἐν τῷ κοινοβουλίῳ.

Συμφώνως πρὸς τὸν νεώτατον λ. χ. ἰταλικὸν νόμον τοῦ 1919, υἱοθετήσαντα τὴν λίαν διαδεδομένην μέθοδον τοῦ Βέλγου καθηγητοῦ d' Hondt «τῶν διαδοχικῶν διαιρέσεων» διαιρεῖται ὁ ἀριθμὸς τῶν ψήφων ἕκαστου κόμματος μὲ διαιρέτας 1, 2, 3, 4 κτλ. μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ

τῶν βουλευτικῶν θέσεων τῆς περιφέρειας. Ἐκ τῶν πηλίκων ὅλων τῶν κομμάτων τὰ μεγαλύτερα δίδουν τὴν ἐπιτυχίαν θέσεων εἰς ἕκαστον κόμμα.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναλογικῆς ἐκλογῆς, ἀσχετῶς πρὸς τὸ συζητήσιμον τῶν διαφορῶν μεθόδων ἀναλογικοῦ ὑπολογισμοῦ ἐν ταῖς λεπτομερείαις, εἶνε προφανῶς ἡ δικαιότερα βάσις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐκπροσωπήσεως τῆς λαϊκῆς θελήσεως. Τὸ σύστημα τῆς κατὰ πλειοψηφίαν ἐκλογῆς ὀλοκληρώνει αὐθαιρέτως ὑπὲρ τῆς πλειοψηφούσης μερίδος τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ ἀποκλείει τὴν συμμετοχὴν ἀντιπροσώπων τῶν μειοψηφούντων εἰς τὴν λήσιν τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἀποφάσεων, τοῦτο δὲ δὲν δύναται νὰ εὐρίσκηται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς περὶ πολιτικῶν ἐλευθεριῶν ἀρχὰς ἐνὸς φιλελευθέρου κόμματος. Τοῦναντίον ἡ ἀναλογικὴ ἐκλογὴ ἐξασφαλίζει ἀφ' ἑνὸς τὴν πραγματικὴν πλειοψηφίαν, τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὰς πλείονας ψήφους, χωρὶς νὰ καταπνίγη ἐξ ἄλλου τὴν ἥσσονα μερίδα.

Μὴ λησμονῶμεν δὲ, ὅτι τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα εἰς τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα στηρίζεται εἰς τὴν ἀνάγκην, ἡ ὁποία ὑφίσταται νὰ λαμβάνονται αἱ ἀπαιτούμεναι διαρκῶς ποικίλλαι ἀποφάσεις διὰ τὴν εὐθymiῶν τῶν κοινῶν, ὅχι ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὑπὸ συνελεύσεως αἰρετῶν ἀντιπροσώπων του, παρέκκλισιν δὲ τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἀποτελεῖ εἰς τινὰς χώρας δι' ἰδιάζοντα λόγους τὸ δημοψήφισμα, εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις.

Καὶ αἱ μὲν ἀποφάσεις τοῦ λαοῦ διὰ δημοψηφίσματος, ἢ αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, λαμβάνονται φυσικὰ διὰ τῆς ψήφου τῶν πλειόνων, διότι οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι. Ἄλλ' ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν ἀντιπροσώπων του δὲν εἶναι τοιαύτη ἀπόφασις. Ἀνατίθεται ἀπλῶς δι' αὐτῆς εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς του ἡ λήψις ἀποφάσεων κατ' εὐρυτάτην ἐξουσιοδότησιν, δυνάμει τῆς ὁποίας ἢ παρὰ τῷ λαῷ λανθάνουσα καὶ ἄμορφος θέλησις διασαφίζεται καὶ καθορίζεται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ. Συνεπῶς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀντιστοιχία πληρεξουσίων πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ καθολικὴ ψηφοφορία δὲν ἐξασφαλίζει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς θελήσεως ὅλου τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐκπροσώπησις δηλ. τῶν μειοψηφούντων ἐγκαθιστᾷ τὴν πραγματικὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἄλλὰ τὸ ἀναλογικὸν σύστημα ἐκπολιτίζει συγχρόνως τὰ πολιτικὰ ἦθη καὶ μετριάζει τοὺς ἀπηνεῖς ἐκλογικὸς ἀγῶνας περὶ ἀπολύτου ἐπικρατήσεως. Τέλος συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν εὐκρινῶν κομμάτων ἀρχῶν, καθ' ὅσον οἱ ἀνομοιογενεῖς ὑποψήφιοι δὲν ἔχουν πλέον ἀνάγκην πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ν' ὑποβιβάζονται εἰς συνδυασμοὺς καὶ συμβιβασμοὺς μεταξὺ τῶν, αἱ δὲ κομματικαὶ προσπάθειαι συμπλέκονται ἐπὶ τοῦ εὐγενοῦς πεδίου τῶν ἀρχῶν καὶ οὐχί, ὡς κατὰ τὸ ἀντίθετον σύστημα, πρὸς ἰκανοποίησιν κυρίως προσωπικῶν συμφερόντων διὰ τῆς συναλλαγῆς ἐκλο-

γέων πρὸς βουλευτὰς καὶ βουλευτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.

Ἐπιχείρημα ἀξασθενήσεως πλειοψηφιδῶν.—Εἰς τὴν δικαίαν ἀρχὴν τοῦ ἀναλογικοῦ συστήματος ἀντιτάσσονται ἐν τούτοις μερικαὶ ἀντιρρήσεις ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Καὶ ἐν πρώτοις ὅτι δι' αὐτοῦ καθίσταται δυσχερὴς ὁ σχηματισμὸς ἰσχυρᾶς πλειοψηφίας εἰς τὴν Βουλὴν καὶ συνεπῶς Κυβερνήσεως διαρκείας.

Ἄλλ' ὥσάκας οἱ κατ' ἀναλογίαν ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἰσχυροτέρου κόμματος δὲν ἀποτελοῦν ἰσχυρὰν πλειοψηφίαν, δύνανται νὰ σχηματισθοῦν ἐν τῇ Βουλῇ συνασπισμοὶ συγγενῶν ἰδία κομμάτων, δίδοντες ἱκανὴν πλειοψηφίαν καὶ στηρίζοντες ἀπεναντίας σταθερώτερον Κυβέρνησιν, ζυγισμένην ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς λαϊκῆς θελήσεως. Ἡ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ συμμαχία αὐτὴ εἶνε προτιμωτέρα τοῦ προσωπικοῦ συνδυασμοῦ ἀνομοιογενῶν καὶ ἀσταθῶν ὑποψηφίων κατὰ τὰς ἐκλογάς, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτητικῶν εἰς προσωπικὰς παροχάς, πρὸς ἐπίτευξιν πλειοψηφίας κατὰ τὸ σύστημα τῆς κατὰ πλειοψηφίαν ἐκλογῆς, τὸ ὁποῖον οὕτω, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ ἀναλογικοῦ, οὐδαμῶς διευκολύνει τὸν σχηματισμὸν κομμάτων ἀρχῶν.

Διὰ τῶν τοιούτων συνδυασμῶν ὄχι μόνον ὁ ἐμπορούμενος τυχὸν ἀπὸ ὀρισμέναις ἰδέαις ὑποψήφιος καθίσταται ἀνεπιβεβλημένος, προσπαθῶν νὰ συμβιβασθῇ πρὸς συνυποψηφίους ἀνομοιογενεῖς καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ ἐκλογεῖς πάσης ἀπογρώσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκλογεὺς θυσιάζει ἐν μέρει τὰς ἰδέαις του, ψηφίζων ἐκτὸς τῶν ὁμοφρόνων του ὑποψηφίων καὶ ἄλλους διαφόρων ἰδεῶν, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ συνδυασμοῦ.

Οἱ μὲν πρεσβεύοντες ὀρισμέναις ἀρχαῖς ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συνδυασμοῦ δὲν θὰ μείνουν συνήθως πιστοὶ εἰς τὴν πλειοψηφήσαν μερίδα τῶν, ἐὰν αὕτη δὲν συμμερίζεται τὰς ἀρχὰς ταύτας. Οἱ δὲ ὑπηρετοῦντες προσωπικὰ μόνον συμφέροντα ἐκ τῶν ἐκλεγέντων, θ' ἀκολουθήσουν τὴν πλειοψηφίαν, ἐφ' ὅσον ἱκανοποιῶνται ὑπ' αὐτῆς αἱ ἀπαιτήσεις των. Εἰς ἀμφοτέρας ἄρα τὰς περιπτώσεις τοιαύτη πλειοψηφία δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ σταθερά, ἐξωθεῖται δέ, διὰ νὰ συγκρατηθῆται, εἰς ἐπιζημίαν εἰς τὸν κρατικὸν ὀργανισμὸν συναλλαγῆν.

Ὁ συνυπολογισμὸς τῶν ψήφων ὅλων τῶν περιφερειῶν.—Σημειωτέον ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς διὰ τὴν πλειοψηφοῦσαν μερίδα θὰ ἦτο διάφορον, ἂν ὑπολογίζετο ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ψήφων κατ' ὅλον τὸ Κράτος. Ἐνδέχεται νὰ ἦτο αὕτη ἰσχυρότερα, ἐὰν εἰς τινὰς περιφερείας ἔχασε θέσεις μὲ ὀλίγας μόνον ψήφους, ἐνῶ εἰς τὰς ἄλλὰς ἐπέτυχε μεγάλην διαφορὰν πλειοψηφίας. Ἄλλὰ καὶ ἀντιστρόφως συχνότατα δὲν εἶνε πράγματι τόσο ἰσχυρὰ ἡ πλειοψηφία, ὡς ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ κρατοῦντος παρ' ἡμῖν συστήματος, ὅταν τὸ ἄθροισμα τῶν κατὰ περιφερείας ψήφων τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος εἶνε μικρότερον τοῦ

ἄθροισματος τοῦ μειοψηφοῦντος, ὅποτε οὐσιαστικῶς ἡ μειοψηφία τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ χειροτονεῖται εἰς πλειοψηφίαν αὐθαίρετως.

Παράδειγμα πρόσφατον στραγγαλισμοῦ κόμματος, πράγματι ἰσοπάλου περίπου πρὸς τὴν πλειοψηφοῦσαν μερίδα, παρουσίασαν αἱ τελευταῖαι ἐκλογαὶ εἰς βάρους τῶν φιλελευθέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζημίᾳ καὶ κινδύνῳ τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου. Καίτοι δὲ ἡ ἐπικράτησις τῶν φιλελευθέρων εἰς μελλούσας ἐκλογὰς δύναται νὰ θεωρηθῆται βεβαία, χάρις εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἡ ὁποία δὲν βραδύνει νὰ ἐπιβληθῇ, δὲν ἐσκέφθη τὸ βενιζελικὸν κόμμα, προτείνον τὴν ἀναλογικὴν ἀντιπροσωπείαν στενὰ κομματικῶς, οὐδ' ἐπιδιώκει τὴν ἐξαφάνισιν τῆς μελλούσης ἀντιπολιτεύσεως διὰ τῆς διατηρήσεως τοῦ σημερινοῦ ἐγκλογοῦ συστήματος. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὑπὸ τινων φιλελευθέρων ἐγερωθεῖσαι κατὰ τῆς προτάσεως τῆς ἀναλογικῆς ἀντιρρήσεις ἔχουν ἰδεολογικὴν ἀφρητηρίαν.

Καὶ ναὶ μὲν κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀναλογικῆς ἐκλογῆς ὁ ὑπολογισμὸς τῶν ψήφων γίνεται κατ' ἀνάγκην κατ' ἐκλογικὰς περιφερείας καὶ ὄχι συνολικῶς δι' ὅλον τὸ Κράτος, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν εἰς ἐκάστην περιφέρειαν αἱ μειοψηφίαι, ἐξ ἄλλου δὲν εἶνε ἀδύνατον νὰ εὐρεθῇ ἀναλογικὴ μέθοδος, κατ' ἣν θὰ ὑπελογίζετο ὡς ἰδιαιτέρος συντελεστῆς καὶ τὸ συνολικὸν ἄθροισμα τῶν ψήφων ὅλων τῶν περιφερειῶν πρὸς ἐνίσχυσιν κάπως τῶν περιφερειακῶν ἀποτελεσμάτων, καὶ διὸ πρὸς σχηματισμὸν ἰσχυροτέρας κατὰ τι πλειοψηφίας.

Τὰ παρ' ἡμῖν κόμματα. Οἱ Φιλελεύθεροι.—Καὶ ἤδη ἄς ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν κομμάτων, ἐφ' ὧν θὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ ἀναλογικὸν σύστημα καὶ ἐξ ὧν θὰ προέλθουν καὶ ἄλλα κόμματα.

Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἀνακλύψαν ἀπὸ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1909, διαπλασθὲν δὲ καὶ ἐμψυχωθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, χαρακτηρίζουν ἀρχαί, τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίησις ἀποτελεῖ κεφάλαιον δόξης εἰς τὴν ἐθνικὴν μας σταδιοδρομίαν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ συνδέει ἀρρήκτως ἡ φωτεινὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του, συνισταμένη εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν καταλλήλων συμμαχιῶν καὶ εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας ἐν συμπράξει μετὰ τῶν συμμάχων πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους. Ἐσωτερικῶς δέ, ἰδίᾳ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς δράσεώς του, τὸ συνδέει ὁ ἀνορθωτικὸς κατὰ τοῦ παλαιοκομματισμοῦ ἀγὼν καὶ ἡ προοδευτικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ κρατικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ.

Τὸ κόμμα ὅμως δὲν ὀργανώθη κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ ὑποδεικνύωνται οἱ ὑποψήφιοι βουλευταὶ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν κάτω, ὑπὸ τῶν ἐκλογικῶν συλλόγων τοῦ λαοῦ. Καὶ ἐγένετο μὲν εἰλικρινὴς ἐν ἀρχῇ προσπάθεια τοιαύτης ὀργανώσεως. Αὕτη θὰ ἐτόνωνε καὶ ἐδραίωνε τὰς ἀρχὰς τοῦ κόμματος, προσδίδουσα τὴν σφραγίδα τοῦ ἀπροσώπου. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἠὺδοκίμησε, ὁ δὲ καταρτισμὸς τῶν συνδυασμῶν

ἐνεργεῖτο ἐκ τῶν ἄνω, χωρίς νὰ ἀνταποκρίνεται, πάντοτε, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πρὸς τοὺς λαϊκοὺς πόθους. Ἦτο ἤδη μεγάλη ὀφέλεια, ὅτι ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς συνδυασμοὺς τὰ συνυφασμένα μὲ τὴν καταλυθεῖσαν ἐποχὴν καὶ ἐγγηρῶσαντα εἰς τὰς παλαιοκομματικὰς μεθόδους πρόσωπα καὶ «τζάκια». Ἄλλ' ἡ ἀναπλήρωσις τῶν δι' ἄλλων ὑποψηφίων, ἀπηλλαγμένων τῆς καθιερωμένης ἕως τότε κομματικῆς τακτικῆς, δὲν ἦτο εὐκόλως νὰ γίνεταί εἰς εὐρείαν κλίμακα ἐπιτυχῶς, ἄνευ τῆς εἰρημένης ἐκλογικῆς ὀργανώσεως, καὶ κατ' ἀνάγκην ἡ ἄγνοια πολλαχοῦ προσώπων καὶ συνθηκῶν διηκόλυνε ἐπισηφαλεῖς παρασημαστικὰς εἰσηγήσεις καὶ ἐνεργείας κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν ὑποψηφίων.

Ἡ ἐπιβληθεῖσα παρέκκλισις.— Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνευθύνου παράγοντος ἐπίμονος καὶ ἐπανειλημμένη, παρὰ τὸ κοινοβουλευτικὸν μας πολίτευμα, ἀπόπειρα πρὸς ματαιώσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως, ἣτις προήρχετο ἀπὸ τὴν λαϊκὴν πλειοψηφίαν, ἐπρονόησε τὸ ἔσχατον ἀντίρροπον κίνημα, τὸ ὁποῖον διέσωσε καὶ ἐμεγάλωσε τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἐπέφερε πολιτικὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἀναποφεύκτους τινὰς ἐκτροπὰς ἀπὸ τῆς προτέρας φιλελευθέρως ἐσωτερικῆς κατευθύνσεως. Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ὑγιεστάτην αὐτὴν κατεύθυνσιν ἀντὶ πάσης θυσίας προσώπων καὶ πραγμάτων ἀποτελεῖ ἐνδόμυχον πόθον ὀλοκλήρου τοῦ κόμματος. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπικυροῖ τὴν ζωτικότητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ιδέας.

Συντηρητικοὶ καὶ προοδευτικοὶ Φιλελεύθεροι.— Οὐχ ἦττον τὸ κόμμα, ἀποτελούμενον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μικροαστοὺς, περιλαμβάνει ἀναμῖξ στοιχεῖα συντηρητικὰ καὶ προοδευτικὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμφοροῦνται ὅλα ἀπὸ θεμελιώδεις ἄλλας τινὰς ιδέας. Τὴν ἐργατικὴν λ. χ. καὶ ἀγροτικὴν πολιτικὴν ἐπέβαλον τὰ προοδευτικὰ μέλη, καθ' ὃ ἀνήκουσαν εἰς πᾶν καλῶς ἐννοούμενον φιλελεύθερον κόμμα, εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ ὁποίου δέον νὰ περιλαμβάνεται ἡ ἐξασφάλις τόσον τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ τῆς οἰκονομικῆς, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐλευθερίας τῶν πολλῶν, ἔστω καὶ διὰ περιορισμῶν, δυναμένων νὰ ἐπηρεάσων τὴν ἀγαλίνωτον ἐλευθερίαν τῶν ὀλίγων ἰσχυρῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς αἱ τάσεις ἑνὸς φιλελευθέρου κόμματος βαίνουν ἐν πολλοῖς παραλλήλως πρὸς τὰς τάσεις τῶν ἀναθεωρητικῶν σοσιαλιστῶν. Ἐπίσης ἡ κίνησις ὑπὲρ τῆς δημοτικιστικῆς ιδεολογίας καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὀφείλεται εἰς προοδευτικὴν μειονότητα τοῦ κόμματος καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ συνασπισμὸς τῶν ἑτερογενῶν κατὰ τοῦτο στοιχείων τούτων τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων ὑπῆρξε, χάρις καὶ εἰς τὴν ἀπαραιτήτων εἰς πᾶν ἰσχυρὸν κόμμα προσωπικὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, συμπαγέστατος. Ἐνεκα δὲ τῶν γενικῶν ἀκριβῶς σκοπῶν καὶ ἀρχῶν

τοῦ κόμματος καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν μεγάλον ἀρχηγὸν πλεον ἢ ἅπαξ ἐξέλεξεν ὁ λαὸς ὑποληφίους τινὰς ὅπως ἀγνώστους εἰς αὐτόν, ἢ καὶ τινὰς βουμπαθεῖς.

Μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐξωτερικῶς καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπικράτησιν ἠθικῆς διοικήσεως, κατ' ἀνάγκην ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν προοδευτικῶν καὶ συντηρητικῶν θὰ ἐπέλθῃ ζωηρωτέρα, ὅπως ἐδήλωσε κάποτε ἐν τῇ Βουλῇ ὁ κ. Βενιζέλος, ὁμιλήσας περὶ ἀριστερᾶς, περὶ δεξιᾶς καὶ κέντρου. Ἡ συγκρότησις δὲ τότε τῶν κομμάτων καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν συμμαχία θὰ ὑποστοῦν φυσικὰ τὴν ἰδεολογικὴν τῶν κατευθύνσιν, παρεμφερῶς πρὸς τὰς κομματικὰς διαμορφώσεις ἄλλων χωρῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐσωτερικῆς ὕγιους ἐξελίξεως καὶ ἡ ἀνάγκη νέων ἀγώνων πρὸς εὐόδωσιν αὐτῆς, δὲν θ' ἀφήσουν ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον νὰ χαλαρωθῇ ὁ συνασπισμὸς τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν προοδευτικῶν μελῶν τοῦ κόμματος.

Τὰ ἄλλα κόμματα. Οἱ ἀντιβενιζελικοί.— Ἐκτὸς τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐμφοροῦνται ἀπὸ ὄρισμένας ἀρχὰς καὶ ἔχουν σχετικὴν ὀργάνωσιν, ποία ἐξ ἄλλου ὑπῆρξεν ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ἀστικῆς ἀντιβενιζελικῆς μερίδος;

Ἡ ἄρνησις καὶ ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν φιλελευθέρων, ἄνευ τοῦλάχιστον θετικῆς διαφόρου πολιτικῆς, εἰλικρινῶς οὐδετεροφίλου ἢ φανερὰ φιλογερμανικῆς. Πρὸς τούτοις ἡ συντήρησις τοῦ παλαιοκομματικοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ἐκμετάλλεσις τοῦ Στέμματος, τὸ ὁποῖον οἱ ἀντιβενιζελικοὶ παρέσυραν εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀνασύρῃ ἐκ τῆς ἀφανείας, παραμερισμένους τότε ὑπὸ τοῦ λαοῦ πολιτικούς, καὶ τοὺς ἐπικαθίστη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποῖον οὗτοι ἀνέδειξαν οὐσιαστικῶς ἀρχηγὸν τοῦ «ἠνωμένου» τῶν κόμματος, διασαλεύσαντες οὕτω τὰ θεμέλια τοῦ κοινοβουλευτικοῦ μας πολιτεύματος. Ἡ κατὰ τὴν πρόσφατον ὀργανωτικὴν κρίσιν (τέλη Φεβρουαρίου 1922) ἀντικοινοβουλευτικὴ περιφρόνησις πρὸς τὴν μείζονα μερίδα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, διότι αὐτὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς φιλελευθέρους, προσεπικυροῖ τὰς τάσεις τῶν «ἠνωμένων».

Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Σκληροῦ.— Πόσῃν ὀρθότητα περιέχουν οἱ λόγοι τοῦ Σκληροῦ εἰς τὸ δυνατόν ἔργον του «Τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ»; «Τὰ πιὸ εἰλικρινῆ», λέγει, «καὶ τίμια στοιχεῖα τοῦ ἀναχρονιστικοῦ στρατοπέδου, ἅμα περᾶσι ἡ περιπέτεια αὐτῆ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ κριτικὴ ἀρκετὰ φωτίσῃ τὴν πραγματικὴν τῆς σημασίαν, θὰ αἰσθανθοῦν βέβαια ἕνα αἰσθημα βαθείας ἐντροπῆς καὶ ἀηδίας, γιατί συνέτειναν κι' αὐτοὶ ὅπωςδήποτε στὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ, ἀναχρονιστικοῦ στρατοπέδου, στὴν πιὸ κρίσιμον

στιγμή τῆς φυλετικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀστικῆς ἀφυπνίσεως καὶ ἀναγεννήσεώς μας.»

Ἄξιζει ἐπίσης νὰ παρατεθῆ αὐτολεξεὶ καὶ ἡ ἐξῆς χαρακτηριστικὴ περικοπὴ τοῦ Σκληροῦ περὶ τοῦ κόμματος, ὅπως λέγει, τῶν «βασιλοφρόνων». «Δηλ. ὅλων ἐκείνων ποῦ γιὰ ἓνα οἰονδήποτε λόγο ταυτίζουσι τῆς ἰδέας τους καὶ τὴν τυχόν δράση τους μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἐκεῖνο ποῦ χαρακτηρίζει τὸ κόμμα τῶν βασιλοφρόνων εἶνε ἡ μεγάλη ἀνομοιογένεια τῶν ἀνθρώπων ποῦ τὸ ἀποτελοῦν καὶ ἡ τελεία ἔλλειψη ἐκ μέρους τοῦ θετικοῦ ἐθνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προγράμματος, ἐπισημῶς τοῦλάχιστον διατυπωμένου. Ἡ μόνη του δράση ἴσαμε τώρα — ὁ μακαρίτης Σκληρὸς ἔγραφε τὸ 1919, δὲν ἐπέζησε δὲ τῆς μετανομβριανῆς δράσεως — περιορίζεται σὲ μιὰ καιροσκοπικὴ πολιτικὴ καὶ ἀρνητικὴ κριτικὴ τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων. Κυρίως εἰπεῖν εἶνε κόμμα σὸ ὁποῖον καταφεύγουσι ὅλα τὰ δυσσαρεστημένα στοιχεῖα τῆς κοινωνίας ποῦ γιὰ τὸν ἓνα ἢ γιὰ τὸν ἄλλο λόγο δὲν μπόρεσαν νὰ προσαρμοσθῶν στὰ νέα καθεστῶτα τῆς ζωῆς. Καὶ ὀρθότερο θὰ ἦτο ἐπομένως τὸ κόμμα νὰ ὀνομαστῆ ἀντιβενιζελικό, παρὰ βασιλικό. — ἔκτοτε εὐρέθη ἡ ὀνομασία «ἠνωμένων» — γιὰ ἓνα μεγάλο τοῦλάχιστον μέρος τῶν ὀπαδῶν του. Εἶνε παρατηρημένο ἀπ' τὴν ζωὴν, ὅτι ἀπὸ τὰ δύο κόμματα φανατίζει περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνο ποῦ ζητεῖ νὰ φέρῃ ἀλλαγὴς στὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, ποῦ θίγει παλῆα καθεστῶτα καὶ ἀναγκάζει τοὺς πολίτας νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν ὀστατώρα ἡσυχία καὶ παθητικὴ στάση τους. Τέτοιο κόμμα, τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια, ὅπως εἶδαι, ἦταν μόνο τῶν φιλελευθέρων, ποῦ μὲ τὴν δημιουργικὴν δράση του ἀνεστάτωσε τὴν κοινωνίαν μας. Ἐπομένως αὐτὸ εἶνε ὁ κυριώτερος μοχλὸς ὅλων τῶν γεγονότων καὶ τὰ ἄλλα κόμματα καὶ ρεύματα εἶνε φαινόμενα δευτερογενῆ καὶ ἐξ ἀντανάκλασεως, ποῦ ὀφείλουσι τὴν γέννησίν τους καὶ τὴν ταχτικὴν τους ἀκριβῶς στὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτοῦ κόμματος. Κάποια ἐξαίρεση κάνει τὸ κόμμα τὸ σοσιαλιστικό...»

Ἀντιβενιζελικὴ ἀντίδρασις καὶ «Τυραννία» — Οἱ ἠνωμένοι ἀντιβενιζελικοί, ἀνελθόντες ἤδη τὸ 1915 εἰς τὴν ἐξουσίαν μὲ τὸ ἔλκυστικὸν πρόγραμμα τῆς «οὐδετερότητος» καὶ εἰρηνοφιλίας, ἐξεμεταλλεύθησαν κομματικῶς τὴν προκύψασαν κατόπιν ἐκ τῆς πολεμικῆς πολιτικῆς τῶν φιλελευθέρων λαϊκὴν κόπωσην, ἀλλὰ καὶ τὴν δυσφορίαν διὰ τὴν ἀσκηθεῖσαν, ἐνιαχοῦ δὲ πέραν τῶν ἀναγκαίων ὀρίων, πίεσιν πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς θριαμβευτικῆς αὐτῆς πολιτικῆς. Οὕτω δὲ, ἀδιαφοροῦντες ἂν θὰ ἔθετον εἰς κίνδυνον τοὺς ἐθνικοὺς θριάμβους, δὲν ἐπροπαγάνδισαν μόνον προεκλογικῶς οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν τὴν εἰρηνοφιλίαν, ἀλλ' ἐπενόησαν καὶ ἀνεπέτασαν καὶ νέαν σημαίαν, τὴν τοῦ «ἀγῶνος κατὰ τῆς τυραννίας» καὶ ὑπὲρ τῆς «αὐτοτε-

λείας», τῆς παλινορθώσεως δὲ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τὴν ὁποῖαν ἐπράγματοποίησαν παρὰ τὴν ἐκ τῆς συμμαχικῆς νότιας τῆς 20 Νοεμβρίου δεινὴν προειδοποίησιν, χωρὶς νὰ διαφωτίσουν καὶ καθοδηγήσουν τὸν λαόν καὶ εὐπιστον λαόν. Συνεκάλυψαν τοιοῦτοτρόπως εὐλογοφανέστερον κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογὰς τὸ ἐνδόμυχον ἐλατήριον πάσης τῶν δράσεως, τὴν τυφλὴν ἀντιβενιζελικότητα.

Δὲν ἔλειψαν δὲ καὶ χαρακτηριστικαὶ βαπτίσεις καὶ μεταβαπτίσεις τῶν «ἠνωμένων» — ἡ «βασιλικῶν», ὡς εἶνε ἀνεπισημῶς γνωστοί — μὲ ὀνομασίας κομμάτων ἀρχῶν. Ἀφ' ἐνός «λαϊκοῦ κόμματος», πρῶην «ἐθνικοφρόνων», ἀφ' ἐτέρου «συντηρητικοῦ», λαβόντος μετ' ὀλίγον τὴν ὄλως ἀντίθετον ἐπωνυμίαν «μεταρρυθμιστικοῦ» κόμματος.

Οὐχ ἦττον οἱ ἀληθεῖς καὶ βαθύτεροι δεσμοὶ αὐτῶν τε καὶ τῶν πλείστον «ἀνεξαρτήτων» ἀντιβενιζελικῶν, εἶνε στενώτατοι, λόγῳ τῆς νοεμβριανῆς ἰδίᾳ προελεύσεώς των καὶ τῆς τυφλῆς ἐμμονῆς των εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῆς ὅλης σημερινῆς καταστάσεως, παρὰ τὰς ἐπισωρευόμενας ἐθνικὰς συμφορὰς. Ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ κοπάσουν τὰ σημερινὰ πολιτικὰ πάθη, θὰ σχηματισθοῦν βεβαίως καὶ ἐκ τῶν ἀντιβενιζελικῶν μὴ παλαιοκομματικῶν στοιχείων πολιτικοὶ ἀστερισμοί, μὲ ἀρχὰς διαφορετικὰς ἀπὸ τῆς ἐνδόμυχον ἀρνητικῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶνε ἀκόμη ὑποταγμένοι καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ εὐθύνῃ «ἠνωμένοι» οἱ ἀντιβενιζελικοί, χωρὶς ὅμως νὰ θέλουν νὰ τὸ ὀμολογήσουν.

Ἡ ἀναλογικὴ, ὁ παλαιοκομματισμὸς καὶ κόμματα ἀρχῶν. —

Ἄλλη ἀντίρρησης κατὰ τοῦ ἀναλογικοῦ συστήματος ἀντετάχθη ὅτι, ἐν ἔλλειψει παρ' ἡμῖν σήμερον πραγματικῶν κομμάτων ἀρχῶν, διὰ τῆς ἀναλογικῆς ἐκλογῆς θὰ ἐπικρατοῦν ἐκ τε τῆς πλειοψηφίας καὶ τῆς μειοψηφίας οἱ κεκτημένοι ἰσχυροτέραν προσωπικὴν τοπικῶς ἐπιρροήν, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶνε πάντοτε καὶ οἱ ἄριστοι, θ' ἀποκλείωνται δὲ οἱ ἀγνωστότεροι νέοι πολιτευόμενοι, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἶνε καὶ οἱ καλλίτεροι. Ὅτι θὰ εὐνοηθοῦν δηλ. τὰ προσωπικὰ κόμματα.

Ἄλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, καθ' ὃ κόμμα ὀρισμένων ἀρχῶν, ἀλλ' οὐδὲ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ κόμματα δύναται νὰ ἔχη σπουδαίαν σημασίαν. Ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως δηλαδή τοῦ Γουδῆ ἡ λαϊκὴ ψῆφος ἐστράφη κατὰ τῶν παλαιῶν πολιτευομένων, τῶν στηριζόντων κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἰσχύϊν αὐτῶν μόνον εἰς προσωπικοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογενείας των πρὸς ὀρισμένην ἐκλογικὴν περιφέρειαν, οὐχὶ δὲ εἰς ἀτομικὴν ἀξίαν. Ἄν δὲ ἐκ πρῶτων αἰτιῶν τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως ἀνεστάλη προσωρινῶς ἡ ὑγειὴς αὐτῆ ἐξέλιξις, πρέπει νὰ θεωρητῆ βέβαιον ὅτι θὰ συνεχισθῆ ἐντονώτερον προσεχέστατα. Ἡ ἀντιπάθεια τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ παλαιοκομματισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὑφίσταται ἤδη καθ' ὑποτροπὴν ἀπὸ ἐνός ἔτους καὶ πλέον, παραμένει εὐτυχῶς